

Hikâyet-i Râziye’de Kahramanın Manevi Yolculuğu ve İnsanlığın Ortak Deneyimi

The Spiritual Journey Of the Hero And the Common Experience of Humanity in Hikâyet-i Râziya

Nursel Uyaniker*

Öz

Dinî inanışlara göre Tanrı yarattıklarına kendi ruhundan vermiştir. Bu düşünce dolayısıyla hem kadın hem de erkek Tanrı’nın yansımalarıdır. Hikâyet-i Râziye başlıklı yazma eserde, tasavvufî bakış açısıyla ele alınan metnin baş kahramanı olan Abdullah b. Mübârek isimli imamın kibre kapıldıktan sonra yaşadıkları, onun Râziye Hatun’la tanıştıktan sonra gelişen olaylar bağlamında şekillenen içsel mücadelesi ve manevi aydınlanması anlatılmaktadır. Manevi yolculuk, genellikle bir karakterin bilinçaltı savaşını ve neticede ulaştığı manevi aydınlanmayı içermektedir. Hikâyede imamın yolculuğu anlatılmakla birlikte, onun olgunlaşmasında ve yaptığı hatayı anlamasında Râziye Hatun’la yaptığı yolculuk önemli mesajlar taşımaktadır. Tanrı’nın kadına yansıyan tezahürü, erkeklerin ruhu üzerinde kontrol sahibi olma ve doğruya yönlendirme anlamında bir araçtır. Sembolik anlamın ya-

Geliş tarihi (Received):05-11-2024 Kabul tarihi (Accepted): 04-07-2025

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İstanbul-Türkiye/ Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature. nuyaniker@marmara.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-7204-7145

ratımı açısından bakıldığında, Abdullah b. Mübârek ile Râziye Hatun özelinde tanrısal olanla insani olanın bütünleştiği ve varlığın özüne ulaşıldığı anlaşılr. Bu çalışmada, kahramanın manevi yolculuğunda yaşananlardan hareketle din diline dair çıkarımlarda bulunmak ve örnek metin ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada ilk defa transkripsiyonu yapılan metnin dili ve tarihsel bağlamı incelenerek filolojik bir yöntem ile tasavvufi düşüncede kahramanın manevi yolculuğu ele alınmıştır. Metinden hareketle; kahramanın kişisel hikâyesinin ve dönüşümünün yanında, bilge kadın figürünün işlendiği, insanlığın ortak deneyimi neticesinde dış dünyaya dair çıkarımlarda bulunarak toplumun manevi değerlerine vurgu yapıldığı değerlendirilmiştir. Sonuç olarak metinde ele alınan konunun işleyişi, J. Campbell'ın formüle ettiği kahramanın manevi yolculuğuna büyük oranda uygunluk göstermiş; başkarakter Abdullah b. Mübârek, tanrısal formunu bulmuş ve bilgeliği geri kazanarak kahramanın görevini sonlandırmıştır.

Anahtar sözcükler: *kahramanın yolculuğu, tasavvuf, dinî hikâye, dönüşüm, bilge kadın*

Abstract

According to religious beliefs, God has bestowed a part of His own spirit upon His creations. Consequently, both women and men are reflections of God. In the manuscript titled Hikâyet-i Râziye, the narrative explores the experiences of the protagonist, an imam named Abdullah ibn Mubarak, after he falls into pridefulness; it depicts his internal struggle and spiritual enlightenment, which are shaped within the context of the events following his encounter with Raziyya Hatun from a Sufi perspective. A spiritual journey often involves a character's subconscious battle and the spiritual enlightenment they ultimately achieve. Although the journey of the cleric is told in the story, his journey with Raziyya Hatun carries important messages in terms of his maturation and his understanding the mistake he made. God's appearance in female form serves as an intermediary in the sense of having control over the souls of men and guiding them to the truth. When viewed from the perspective of the creation of symbolic meaning, it can be understood that the divine and the human are integrated and the essence of existence is reached, especially in the case of Abdullah b. Mubarak and Raziyya Hatun. In this study, the aim is to make inferences about the religious language and to present a sample text based on the experiences of the hero's spiritual journey. Furthermore, the language and historical context of the text, which was transcribed for the first time, were examined and the spiritual journey of the hero in Sufi thought was discussed through a philological method. Based on the text, it has been concluded that in addition to the personal story and transformation of the hero, the figure of the wise woman is handled, and the moral values of the society are emphasized by making inferences about the outside world as a result of the common experience of humanity. In conclusion, the progression of the subject matter aligns significantly with the hero's spiritual journey as formulated by J. Campbell; the protagonist Abdullah b. Mubarak has discovered his divine form and completed the hero's task by regaining wisdom.

Keywords: *hero's journey, sufism, religious story, transformation, wise woman*

Extended summary

The story analysed in this study takes place in a journal (mecmua). The manuscript, which can be found in Bayezid Turkish Manuscripts Library, No. 5308 was copied by Ali b. Hacı Abdüllatif Ibn İmrânü'r-Ruhâvî in 1576. The story consists of 221 pages in total. The concept of the hero's journey, is a narrative pattern identified with and formulated by Joseph Campbell, was adapted to folk narratives. The journey includes the stages of a hero leaving the ordinary world and stepping into the unknown. Being subjected to various tests there, he transforms, and returns with wisdom and power. In this respect, J. Campbell handled the hero's adventure in three parts: Departure, maturation and transformation. The spiritual journey of the hero underlines a number of meanings including personal transformation/master of two worlds, gaining wisdom, and a symbolic connotation. The psychological development of the protagonist, the structure of society and the collective subconscious are also discussed.

The religious story studied in this article, draws on the concept of spiritual development in Sufi terminology, and tells the tale of Abdullah ibn Mubarak, the Caliph and Imam of Baghdad, who is tested by God due to his pride, and his eventual spiritual awakening. The story consists of introduction, development and conclusion sections. In these sections, it is noticed that the ideas are strengthened by quoting verses that are well known especially among the people. Mubarak, who had arrogance in his heart, was taken from Mount Arafat to a forested island and his foot was pressed to the ground. This fall is equated with the test of humankind sent from God to the earth. Furthermore, Mubarak was left in need of the guidance of the Sufi Raziyya, as if to be reborn.

Raziyya Hatun, after whom the story is named, means "one who has earned God's favor" both literally and in Sufi terminology, and is a person chosen by God. Raziyya is a female character who has reached maturity in her journey of searching and finding herself. What makes her extraordinary is that she knows the holy words of the Qur'an by heart and adapts them to the situation. Therefore, Raziyya Hatun derives her power from the word of God, that is, the power of the word, and she is an intermediary of the divine.

In the text, it can be delineated that Abdullah, having achieved the purpose of his journey and attains purity of heart, returns successfully. The first problem for the returning hero to the ordinary world is finding a way to guide humanity back to the truth, and the final difficult task for the hero who have set aside his personal desire, is the necessity of bridging two different worlds. Abdullah ibn Mubarak and Raziyya Hatun are two equal but opposing beings, male or female, derived from a single force of nature or spirit, serving as a dual representation of God according to ancient symbolic thought. The hero discovers his unexpected self and takes possession of it, either by swallowing it or being swallowed. Indeed, at the end of the story, Raziyya Hatun disappears. Abdullah and Raziyya are two parts of a whole, in fact, they are one.

In the protagonist's journey in the text under analysis; except for the absence of the third item in the first 'Departure' section and the change of the places of the fourth and fifth items, a total of twelve items in the other three sections mentioned by Campbell are included in a specific order. Accordingly, it can be evaluated that the protagonist and his

spiritual journey in the religious story are in line with the expression of the universal human being as a cultural hero. In mythologies, the goddess symbol serves as a reminder, an inner voice, in finding meaning in the journey of life and complementary creativity. In this context, Raziyya Hatun is a complementary creator who shared in Abdullah ibn Mubarak's success story and helped him establish inner balance by teaching him the moral rules of the journey.

Giriş

Tanrı tasavvurlarında O'nun Cemal ve Celal sıfatları, kemâlinin/mükemmeliyetinin ortaya konulması açısından önemlidir. Cemal sıfatı aşkı, zarafeti, estetiği, güzelliği, merhameti vb. ile dişil özellikleri bünyesinde barındırırken; Celal sıfatı maskülen bir karakteri, gücü sembolize etmektedir. Tanrı'nın bu iki yönü, ikilikten tekliğe giden bütünlüğü yani vahdeti oluşturur. Tekliğin bu ikili tezahürü, tasavvufî metinlerin tamamında görülebilir.

Çalışmada ele alınıp incelenen hikâye, bir mecmua içinde yer almaktadır. Bayezid Türkçe Yazmalar Kütüphanesi, No. 5308'de yer alan ve Ali b. Hacı Abdüllatif İbn İmrânü'r-Ruhâvî tarafından 1576 tarihinde istinsah edilen mecmua, 221 varaktan müteşekkildir¹.

Mecmuanın 215a-221b varakları arasında, müellifi belli olmayan, mensur, dinî-tasavvufî bir hikâye yer alır. Çalışmanın kapsamı, yedi varaktan oluşan söz konusu hikâyenin halkbilim açısından incelenmesidir.

Kahramanın yolculuğu kavramı, Joseph Campbell ile özdeşleşmiş ve onun tarafından formüle edilerek halk anlatılarına uyarlanmış bir anlatı kalıbıdır. Yolculuk; bir kahramanın sıradan dünyadan ayrılıp bilinmeyene doğru adım atması, orada çeşitli sınavlara tabi tutularak dönüşmesi, bilgelik ve güçle geri dönmesi aşamalarını kapsamaktadır.

Doğu ve Batı kültürleri incelendiğinde manevi yolculuk önemli bir ortak tema olarak değerlendirilebilir. Henry David Thoreau, XIX. yüzyılda sanayi devrimi sonrasında insanın dünyevi hazinelere gereğinden fazla önem verdiğini ve bu yeni hissiyattan kurtulmak adına bir yürüyüş felsefesine sahip olması gerektiğini söylerken; yürümenin bütün duyuları açtığını, ancak yürümek sayesinde tüm detaylarıyla varoluşu hissettiğini belirtmektedir (2021: 6-7, 10-11). Yürümenin yolculuğun ilk şartı olduğu düşünüldüğünde yürüyüşün tefekküre ulaşmada önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Batı felsefesi ve Batı edebiyatı açısından yürümek ve yolculuk kavramları, tasavvufî düşünce bağlamında manevi yolculuk olarak adlandırılan ve kendini tanımaya, günah olarak nitelendirilen davranışlardan uzaklaşmaya, tekâmüle yarayan bir araç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda her iki bakış açısında var olan Hac yolculuğundan bahsedilebilir. Hac; kuralları olan, amacı ve mahiyeti belli bir yolculuk olarak tanımlanabileceğinden insanın kemâle erme yolundaki ilk şartının “yola çıkma” olduğu söylenebilir. Frederic Gros için Hac, sadece dini bir vecibe değil; insanın yeryüzündeki varoluşunu idrak ettiği derin bir ruhsal coğrafyadır ve nefsi dizginlemek için fırsat sunmaktadır. Gros, “Hac yolculuğu” ile ilgili olarak “Bütün hac yolculuklarının ardında bir ütopya ve mit bulunur: yenilenme miti ve

mevcudiyet ütopyası” (2020: 109) şeklinde bir açıklama getirmektedir. Bu sebeple tasavvuf yolunda ilerleyen Abdullah b. Mübârek isimli dervişin manevi yolculuğu oldukça evrensel bir kendini bulma ve dönüşme macerasıdır.

J. Campbell, kahramanın macerasını üç bölüm halinde ele almıştır: Yola çıkış, erginlenme ve dönüş (Campbell, 2013a: 63-279). Kahramanın manevi yolculuğu; kişisel dönüşüm/iki dünyanın ustası, bilgelik kazanımı, sembolik olmak üzere birtakım anlamlara sahiptir. Burada da kahramanın psikolojik gelişimi ile toplum yapısı, kolektif bilinçdışı konu edilmiştir. Bununla birlikte ele alınan konudan hareketle; dinî hayatta kadının yerine ve cinsiyet faktörüne dair metin merkezli daha fazla sorular sormak, farklı ve özgün cevaplar sayesinde konunun tartışılmasını sağlamak da çalışmanın amaçları arasındadır.

1. Metnin yapı, içerik, bağlam ve işlevleri bakımından incelenmesi

1.1. Yapı bakımından: Hikâyet-i Râziye, koyu kahverengi meşin bir cilt içinde yer alan, 13 satırdan oluşmuş, tek sütun halinde kırmızı çerçeve içine hareketli nesih yazı tipiyle yazılmış, 7 varaktan müteşekkil dinî-tasavvufî mensur bir hikâyedir. İlgili metnin içinde yer aldığı mecmuadaki tüm yazıların, aynı müstensih kaleminden çıktığı düşünülmektedir. Mecmuada yer alan metinlerin ilk dördünün müellifi belirtilmiş, son dördünün müellifi ise belirtilmemiştir. Çalışmaya konu edilen hikâye müellifi bilinmeyen metinler arasındadır. Mecmuanın tamamında, halk tipi metinler olması ve okunmak üzere yazılması sebebiyle olsa gerek pek çok vezin kusuru, yazım yanlışlıkları bulunmaktadır. Üzerinde çalışılan metinde takip kelimesi/rakabe kaydı bulunmaktadır. Metinde başlıklar ile ayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müstensih tarafından tahrir çizgisinin dışına, derkenarlara sonradan harf ve kelime ilave edildiği görülmektedir (ör. 217a, 219a, 220a). Metinde, Eski Anadolu Türkçesi dil hususiyetleri takip edilmekle birlikte aynı varakta ikinci şahıs emir kipinin hem eski yazılış şekli olan “-gil” hem de “-gıl” şekline rastlanmaktadır (ör. 218b). Bunlardan yola çıkarak müstensih iyi bir eğitim almadığı değerlendirilebilir.

1.2. İçerik bakımından: Mecmuanın tamamı göz önüne alındığında ilk metinden itibaren konular, Allah’a hamd u sena ile başlayıp Hz. Muhammed’in doğumunun ve mucizelerinin anlatıldığı metinlerin eklenmesiyle devam ettirilmiştir. Müellifinin Kemal Ümmi (d.? 1376-ö.? 1476) olduğu belirtilen dördüncü metinden itibaren içerik olarak bir çeşit nasihatname niteliği gösteren metinler tercih edilmiştir. Dolayısıyla son dört metin içerik olarak birbirine benzemektedir. Burada genel olarak Allah’ın kullarını imtihan etmesi ve bazı ahlaki düsturlar ele alınmıştır.

Üzerinde çalışılan dinî hikâyede konu olarak Abdullah b. Mübârek isimli Bağdat halifesi imamının, gönlündeki kibir dolayısıyla Allah tarafından imtihan edilmesi ve kahramanın erginlenmesi anlatılmıştır. Giriş-gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan hikâyede, özellikle halk arasında çok bilinen ayetlerden iktibas getirmek suretiyle düşüncelerin kuvvetlendirildiği görülür. Kur’an’ı okumak, özellikle dinî inançlarda önemli bir yer edinmiştir çünkü Allah’tan gelen kutsal işaretler olarak değerlendirilir. Metinde Abdullah b. Mübârek, malını

nereye harcayacağı ve hayatına dair gidişatı belirlemek üzere Kur'an falı bakmıştır. Abdullah b. Mübârek, eline Mushaf'ı almış ve arı abdestle fal açmış; yedi satır saymış, gelen Bakara suresindeki Hac yapmak ile ilgili ayet dolayısıyla da Hacca gitmeye karar vermiştir. Hac yolculuğu, temelde kutsal olana yaklaşma ve dünyevi olandan sıyrılma, arınma arzusu ve amacına yönelik inanışları barındırır. Tasavvufi manada ise Allah'ın huzurunda "benlikten" sıyrılmak ve yenilenmektir. Bağdat'ta başlayan hikâye, mekân olarak Şam, Dımeşk, Medine ve Mekke'de sürmüştür.

Dinî hikâyelerde görülen tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman motifleri; sufilere, uzak mesafeleri ilahi bir lütufla an içerisinde ulaşması şeklindeki kerametlerini içermektedir. Tay kelimesi, sâlikin vahdete ulaşma merhalelerindeki dönüşümünü ifade etmektedir, zira kulun kendi nefsinin ibadetler ve mücahedeler yoluyla aşmasının bir neticesidir (Tan, 2019: 583). Hikâyede göz yumup açıncaya kadar bir zamanda aniden çıkan ve sert esen bir rüzgârın Abdullah b. Mübârek'i bir yerden bir yere ulaştırması anlatılmıştır. Gönlünde kibir bulunan Abdullah b. Mübârek, Arafat Dağı'ndan alınmış ve ormanlık bir adada ayağı yere bastırılmıştır. Bu düşüş, Tanrı katından yeryüzüne gönderilen insanoglunun imtihanı ile eşleştirilebilir. Abdullah b. Mübârek bununla da kalmayıp adeta manevi anlamda yeniden doğmak üzere Râziye'nin önderliğine muhtaç bırakılmıştır. Abdullah b. Mübârek, Mekke'deki Arafat Dağı'nın zirvesinden bir anda Çin'deki ormanlık adaya gönderilmiştir. Metinde bu mekân değişikliği Hz. Muhammed'in, "İlim Çin'de de olsa gidip alınız" hadis-i şerifiyle açıklanarak desteklenmiştir (216a). Tasavvufta kibir duygusu, insan-ı kâmile ulaşmada önemli bir engeldir. Bu sebeple Abdullah b. Mübârek, nefesine uyduğundan bulunduğu makamdan geriye düşürülmüş, başlangıca geri döndürülmüştür. Mübârek, karakterindeki temel eksikliği gidermek için gizem boyutundaki; hayat veren, uyandırıcıyı temsil eden kadını bulur ve ona eşlik eder.

Mitolojilerde Tanrıça; dönüşümlerin yönlendiricisi, koruyucu ve kuşatıcı olarak evrensel rollere sahiptir (Campbell, 2020b: 24). Bu bağlamda Abdullah b. Mübârek, gece vakti Kur'an okuyan sufi hanım Râziye ile karşılaşmıştır. Râziye Hatun, Hacca giderken yoldaşlarından ayrı kalmış ve üç gündür burada Allah'ın kendisine bir işaret göstermesini beklemiştir. Sufi Râziye, Abdullah b. Mübârek'in sorduğu tüm sorulara Kur'an'dan ayetler okuyarak cevap vermiş ve yüce mertebesini göstermiştir. Metinde Râziye ile Abdullah, bir müddet yol gittikten sonra sahrada yeşil renkli ipekten bir çadır görmüşlerdir. Çadırın kazıkları gümüşten, direği kızıl altındandır ve cennet evlerine benzemektedir. Bu çadırın önünde yeşil giyimli, silahlı ve at üstünde üç yiğit durur ki bunlar Râziye'nin oğullarıdır. Bu yiğitler, İslâm'daki selamlaşma adabı gereğince Abdullah'a birbirinden güzel şekilde ve ayetlerle selam vermişlerdir. Yiğitler, annelerinin çağrısı üzerine cennetten gelen kızıl altından dört çanak içinde tatlı yemiş, hurma ve üzüm ikram etmişlerdir. Hikâyenin bu kısmında Râziye'nin hayat hikâyesine geri dönülmüştür (220b). Râziye küçük yaşta önce babasını sonra da annesini kaybetmiş, Beytü'l-Mukaddes'e bırakılmış, burada Kur'an'ı ezberlemiş, tefsirini de okumuştur. Râziye kırk yıllık tamamlanma süresi sonucunda kemâle ermiş ve dünya yemeklerini yemeden içmeden yaşamış, dünya kelâmını konuşmadan sade-

ce ayet okuyarak meramını anlatabilmiştir. Râziye Hatun, böylelikle üçler-yediler-kırklara vaiz, marifet ehlinde olmuştur. Bunları öğrenen Abdullah b. Mübârek, “Ka’be’ye erişemediysem de bunlar gibi seçilmişleri tanıdım” (221a) diyerek Allah’a şükredip secdeye kapanınca tekrar gözlerini Arafat Dağı’nda açmıştır. Bu durumu Râziye’ye sorduğunda, kendisi secdede iken kırkların geldiğini ve yoldan azan Müslümanların olduğunu söyleyip hep birlikte buraya gönderildiklerini öğrenmiştir. Abdullah b. Mübârek’in imtihanı doğru yolu bulmasıyla neticelenmiştir. Abdullah, Râziye Hatun ile oğullarından ayrılmak istemesi de neticede ayrılmış, kırk yıl gezip onları arasa da bir daha onlarla hiç karşılaşamamıştır. Metin, alışılmış ve dinî hikâyelerde gelenek halini almış bir sonla yani, peygambere salavat ve dua ile bitirilmiştir.

1.3. Bağlam bakımından: Abdullah b. Mübârek’in macerası, “arkaik insanın” (Jung, t.y.: 75-94) ruhsal dünyasını anlamak ve kendini tanımak bakımından toplumdaki insani erdemleri arayışının konu edildiği bir hikâyedir. Kahramanın yolculuğunda onun karakteristik özellikleri; kişilik yapısı, değerler ve davranışlar bütünü tanımlayan özelliklerdir. Toplumun ahlaki değerlerinin bir göstergesi olan bu özellikler, kahramanın kararları ve davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahiptirler. Abdullah b. Mübârek, kibir ve büyükmeye giden tehlikeli yolculukta manevi bir dönüşüm geçirir. Abdullah’ın içsel mücadelesi; kendi heves ve isteklerinin dışında daha büyük bir amaç uğruna, insanlık adına fedakârlık yapma ihtiyacı, onun manevi yolculuğunun önemli bir parçasını oluşturur. Nefsine yenik düşen Abdullah b. Mübârek, imtihan sürecinde kişisel karakterini, inanç ve değerlerini yeniden gözden geçirmekte ve tanımlamaktadır. O, bilinçaltı savaşında yalnız değildir ve gizemli bir kişilik olan Râziye Hatun’dan yardım görür.

Bir oğlan çocuğu, cesur bir erkeğe dönüşmek için nasıl ki avcılık ritlerini öğrenmek, bu ritler aracılığıyla vahşi hayvanlarla başa çıkmayı bilmek amacıyla dünyanın rahmine, yani asıl büyük mağaranın derin, karanlık, nemli ve tehlikeli dehlizlerine inmeyi ve başarıyla çıkmayı deneyimlemesi gerekiyorsa (Campbell, 2020b: 18); aynı şekilde bu hikâyede de kahraman Mübârek’in ayağını yere basması gerekmektedir. Çünkü gerçeklik aşağıdadır, yukarıdaki yaşamlar ikincildir. Canlıların türedikleri yer toprağın altıdır ve dönecekleri yer de bu noktadır. Bu bağlamda kadın dönüştürücüdür.

Dinî metinlerde geçen kadınların rollerine bakıldığında anne, eş ve evlat olarak pek çoğunun manevi liderlere ilham verdikleri, dinî önderlerin meşakkatli yollarında onlara en büyük desteği sağladıkları görülür. Bu kapsamda Hz. Muhammed’in ilk eşi Hz. Hatice ile neslinin devamını sağlayan kızı Hz. Fatıma’yı örnek olarak göstermek ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Tasavvufta kadın sufînin görevi erkeğine eşittir. Bu bağlamda kadın veli Râziye, hikâyede bilge kadın tipi olarak sembolize edilmiştir. Metinden hareketle; kadının varlığını ruhani yolculukta yükselmek, başarılı olmak noktasında engel olarak görmek düşüncesini işlevsizleştirdiğini, İslam dini açısından kadını değersiz göstermek ve nefisle özdeşleştirmenin yanlış bir kanaat olduğunu; “İnsanlar arasındaki üstünlük ancak Hakk’a yakınlık nedeniyledir”²² ayetiyle de desteklemek uygun düşecektir.

1.4. İşlevleri bakımından: Halk kitapları genel başlığı altında toplanabilecek cönkler, mecmualar, menâkıbnâme türü eserler, genel-geçer kurallara sahip olmamakla birlikte konu olarak mantık düzleminde bir araya getirilmiş eserlerdir. Mecmuada tertiplenen metinlere bakıldığında da kendi içinde belirli düzene sahip oldukları ve bir amaçla birleştirildikleri görülmüştür. Çalışmada bahsedilen mecmua ile içinde yer alan ve konu edilen hikâyenin bu gelenek çerçevesinde oluşturulduğu değerlendirilmiştir.

Kadın cinsiyetine ait özellikle “kötülüğe teşvik eden ruh” düşüncesiyle oluşturulan negatif imajın, Hristiyan teolojisi, Budist öğretileri de dahil olmak üzere tüm dinî inançlarda görüldüğü bilinmektedir. Ancak kadınların toplumda statü ve değer kazanmaları da yine dinî inançlar sayesinde olmuştur. Dinî ayinleri ve cenaze törenlerini yöneten, Tanrı’nın şifalı elini temsil eden ve kendini Tanrı sevgisine adayan, Tanrı’nın yeryüzündeki tezahürü kadın dindarlar, bu sayede saygı görmüşlerdir (McClure, 2023: 217-218). Kadın; aile ocağının koruyucusu olmanın yanında, aynı zamanda bireyin olgunluğunun, bireyin tinsel yaşamının annesi olarak da görülür (Campbell, 2020b: 40). Dinî hikâyede işlenen kadın sufiden hareketle İslâm’ın, kadınları baştan çıkarıcı, hazzcı, erkekleri Tanrı’dan uzaklaştıran şeytana yakın kişiler olarak gösteren varsayımları reddettiğini; örnek Müslüman kadın tiplerini sunmak amacıyla bu tarz metinlerin oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını sağladığını değerlendirmek mümkündür.

2. Kahramanın manevi yolculuğu ve dönüşüm

Joseph Campbell’in oluşturduğu “kahramanın sonsuz yolculuğu” kalıbına göre toplam üç bölümde yer alan on iki genel aşama; tasavvuf yolunda ilerleyen Abdullah b. Mübârek isimli dervişin manevi yolculuğu çerçevesinde aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir:

2.1. Yola çıkış: Kahramanın yolculuğunda hazırlık evresi ve ilk basamak olarak görülen yola çıkış aşaması, bir düğüm atılarak meselenin ortaya çıktığı bölümdür. Abdullah b. Mübârek, bu bölümde toplumsal hayatın yansıdığı bilinçdışı durumdan hareketle bilinçaltı yolculuğuna hazırlanır.

2.1.1. Sıradan dünya: Hikâye ilim, hikmet sahibi olan Bağdat’ta halifenin imamı Abdullah b. Mübârek’in dünya malını nasıl kullanacağını düşünmesiyle başlar. Hikâye öncesi durumda Abdullah’ın, doğruyu bulma arayışı ile sıradan dünya hali aktarılmıştır (215a).

2.1.2. Maceraya çağrı: Abdullah b. Mübârek, sıra dışı bir olay yaşamadan, tamamiyle bilinçdışı dünyadaki tercihi doğrultusunda, monoton hayatına bir heyecan katmak ve dinî yaşantısını devam ettirmek duygusuyla maceraya atılır. Abdullah’ın bu bölümdeki en önemli sorunu ya da kaygısı, İslam dininin öngördüğü şekilde yaşayabilmektir. Bu kaygı sayesinde o, kendisindeki iman eksikliğini düzeltmek adına sıra dışı olaylar yaşayacaktır. Bölümün, dönüşümün başlangıcını teşkil edecek ilk halkayı oluşturduğunu düşünmek mümkündür (215a-215b).

2.1.3. Macerayı reddetme: Allah, Abdullah b. Mübârek’e hatasını anlaması için bir fırsat vermiş ve ona sıra dışı bilgiye sahip muhafızı, yani Râziye’yi göndermiştir. Metinde, yardımcı ve yol gösterici Râziye Hatun’un görünmüş olması, kahramanın çağrıya yanıt verdiğinin

bir göstergesidir. Yolculuğa çıkan Abdullah b. Mübârek, imtihanını da başarıyla tamamlayacak ilk adımı atabilmiştir. Dolayısıyla macera reddedilmemiş, kişinin olgunlaşabilmesi için bir lütuf olarak sunulmuştur.

2.1.4. Akıl hocasıyla/mentorla tanışma: Kahramanın yolculuğunda; yardımsever yaşlı kadın, iyi yürekli tanrıça ya da perinin aracılık yapması alışlagelen bir durumdur. Campbell, Hristiyan aziz efsanelerinde bu rolün genellikle Baba'nın merhametini kazanmak isteyen Bakire tarafından icra edildiğini belirtir. Neticede “Kozmik Anne”nin korumasına giren kahramana herhangi bir zarar verilemez (Campbell, 2013a: 86). Kadın, doğayı temsil eder ve toprakla da ilişkilendirilir. Çünkü toprak doğurur ve besler ama aynı zamanda da geri alır. Dolayısıyla kadın hem yaşamın hem de ölümün annesidir (Campbell, 2020b: 47). Bu doğrultuda Abdullah b. Mübârek, gökyüzünde Arafat Dağı'nda iken yeni bir boyuta geçip toprağa ayak bastırılmış, Râziye Hatun sayesinde o hem ölmüş hem de yeniden diriltilmiştir. Metinde Râziye Hatun, doğaüstü yardımcı bir kadındır ve kahramanın ihtiyaç duyacağı mistik bilgiye sahip, üçler yediler kırklar vaizi, mürşid, rehber bir kişidir. Râziye Hatun, erginlenme aşamasının ustası, tanrısal bilginin yeryüzüne inişini temsil eden ve tanrısal gücün somut bir göstergesi olarak kutsalın tezahürüdür. Bununla birlikte o, Abdullah b. Mübârek'in yolculuğunda onun hem rehberi hem de imtihanıdır.

2.1.5. İlk eşik: Campbell, bu aşamayı özel dünya ve ruhsal geçiş anı olarak açıklar ve başkalaşım kapılarından geçişin ilk örneklerinden birisinin Sümer mitinde yer aldığını, tanrıça İnanna'nın aşağı dünyaya inişini konu edindiğini belirtir (2013a: 98, 121). Ele alınan metinde Abdullah b. Mübârek, Mekke'de Arafat Dağı'nda kibre kapılınca kuvvetli bir rüzgâr çıkar ve onu göz yumup açincaya kadar gökyüzünden yere indirir (216a). Böylelikle onun, Allah dostu olma yolundaki mertebesi düşürülmüş ve imtihanı başlatılmıştır. Aşağı dünyaya ve ilk eşiğe geçiş, Abdullah'ın bilinçaltının derinliklerine inerek kendiyi yüzleşmesini sembolize eder. J. Campbell'e göre bilinmeyen alanları (çöl, orman, deniz, bilinmedik diyarlar vb.), bilinçdışını yansıtır (Campbell, 2013a: 96). Hikâyede de Abdullah b. Mübârek'in gönderildiği ormanlık yer, yaylacı halkının bulunduğu dağ, uyuz [uz]/bilinmedik yer, Râziye Hatunla tanışıp yol aldıkları dere kenarı, gece karanlı, deniz, çöl ortası vb. gibi mekânlar, bilinçdışına aittirler.

İndirildiği yeri daha önce hiç görmemiş olan Abdullah b. Mübârek, Çin'de olduğunu öğrenir. O, burada yaşayan halka dinî bilgiler öğretip hadis tefsir etmiş ve karşılığında bir miktar para kazanmıştır (216b). Kahramanın, eşik muhafızı Râziye Hatun'la karşılaşana kadar aslında bilinmeyen bir yolculuğun içinde olduğu düşünülebilir. J. Campbell, kahramanın yolculuğundaki aşamaları sıralarken mentorla tanışmayı, ilk eşikten önceye almış ve özel dünyaya geçişi, eşik muhafızının gözetiminde gerçekleştirmiştir. Ancak üzerinde çalışılan metinde ilk eşik atlanmasının önce, mentorla tanışmanın ise sonra olduğu; dolayısıyla dört ve beşinci maddelerin yer değiştirdiği görülür. Bu durum Abdullah b. Mübârek'in, Allah'ın istemesiyle ya da irade etmesiyle maceraya atıldığını ve tasavvufi rıza makamına kadar da bu yolda tek başına bir mesafe katettiğini gösterir. Tasavvufi inanç dairesinde, kibir duygusunun getirdiği düşkünlük, Abdullah'ı makamından etmiştir. Buradan yola çıkarak dinî metnin,

Campbell'ın manevi yolculuğundan bir noktada ayrılıp tasavvuf yolculuğundaki makamları kazanma ve insan-ı kâmile erişme düşüncesine uygunluk gösterdiğini değerlendirmek mümkündür.

2.II. Erginlenme: Joseph Campbell'ın “sınavlar yolu” olarak nitelendirdiği bu bölümde kahramanın, düş dünyasında yani bilinçaltında bir dizi maceradan geçtiği anlatılır. Kahraman bu yolda mentorun önerileri, tılsımları ve gizli araçlarından yardım alır ve kendisini destekleyen iyi kalpli gücün farkına varır (Campbell, 2013a: 113).

Ele alınan metinde erginlenme Abdullah'ın, Râziye Hatun'un yüce makamını anladığı, onu bilgi ve mertebe olarak kendisinden üstün gördüğü, elini öpüp “Ey Tanrının hası” olarak hitap ettiği son bölümde gerçekleşmiştir (221a, 221b). Bu bölümde, kendisine yararı dokunan Allah dostunun gücünü kabul eden Abdullah b. Mübârek, Râziye Hatun ile oğullarından ayrılmak istememiş; “Ey kaşkı bâki ömri bunlarınla bile geçireydüm” (221a) şeklindeki isteğini dile getirmiştir.

Musevilik ve Hristiyanlık inançlarıyla bağlantılı olan ve bilgeliğin kaynağı olarak kabul edilen Süleyman'ın Özdeyişlerinde, bilgelik tanrıçası Sophia adıyla geri dönen tanrıçanın: “Rabb gökleri koyduğunda oradaydım” sözü yer alır (Campbell, 2020b: 326-32). Mitolojilerde yaratılışa tanıklık eden tanrıça; bilgelikle, toprakla, suyla ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda Abdullah, dağ zirvesinden toprağa düşürüldüğünde bir yolculuğa başlamış, ormanı ve sonra da denizi Râziye Hatun sayesinde göz açıp kapayıncaya kadar geçmeyi başarmıştır. Râziye Hatun rehberliğinde yolculuk yapan Mübârek, aslında kendi doğasının rehberliğindedir ve doğası ile zihni bir çatışma içerisinde. Bu çatışmada Râziye Hatun, doğayı temsil eden dışı bir güç ve tanrıcadır. Mübârek ise erginlenme yolculuğundaki gezgindir.

2.II.6. Testler, dostlar, düşmanlar: Kadın, halk hikâyelerinde genellikle aşk, güzellik ve doğurganlık özellikleriyle, erkek egemen bakış açısıyla ele alınırken; tasavvufi metinlerde Allah dostu, zühd ve takva sahibi örnek bir Müslüman kadın olarak betimlenir. Bu metinde de kadın, dinî bilgisi ve Tanrı katındaki mertebesiyle övülmüş, Allah'a kul olma, takvada yarışma düsturlarıyla ön plana çıkarılmıştır. Kadın, dinin uygulanması sayesinde erkekle eşitliği yakalamıştır. Metinde sufi kadın Râziye'nin dinî yükümlülüklerini yerine getirmesi, onun toplumda saygı kazanmasına ve kadınların sahip olmadığı etki ve eylem fırsatlarını yakalamasına sebebiyet vermiştir.

Tasavvufta ilk kadın sufi olarak bilinen Rabiâtü'l-Adeviye (d.? 718-ö.? 801) ile çalışmada söz konusu edilen Râziye Hatun arasında birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Allah yolunun öncüsü, manevi rehber olarak kendisini yetiştiren bu kadın karakterler, henüz küçük yaşta iken Kur'an'ı ezberlemiş, zekâ ve imanlarıyla çevresindekilerin hayranlığını kazanmışlardır. Meşakkatli bir hayat hikâyesine sahip kadın karakterlerin nefisleriyle olan mücadelelerinde fakirlik de önemli bir merhaledir. Tasavvuftaki riyazet, azlarla yetinmek; az yemek-az uyumak-az konuşmak inancından dolayı her iki kadın sufının de dünya kelâmını çok konuşmadıkları görülmektedir (Sofi Huri, 1970: 44). Felsefe yapmak gayretiyle konuşma aşkı, dinen hoş görülmediğinden Râziye'nin de dünya kelimelerini mümkün oldukça konuşmadığı, hikâyede sadece ayetlerden iktibas getirerek meramını anlattığı anlaşılmaktadır (217a-220a).

Tasavvufta ders ve öğüt verici özellikleri dolayısıyla örnek model oluşturan öğretici kadrosunun dünyevi arzulardan, kibir, hırs vb. duygulardan uzak durmaları beklenir. Girişlen yolda samimi davranmak, dinî ibadetlere yönelmek önemli bir düsturdur. Kadın sufile- rin mertebelerini diğer sufilerle kıyaslamak alışılmış bir durumdur³. Bu nedenle ilk kadın sufi Rabia ile İslâm âlimi-vaiz Hasan Basri (d.641-ö.728) mertebeleri bakımından karşılaştı- rılmış, aralarında geçtiği varsayılan diyaloglar öğüt vermek amacıyla nakledilmiştir. Ra- bia ile Hasan Basri'nin aynı tarihlerde yaşamadığı bilinmesine karşın veliyullah için tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman anlayışı dolayısıyla her şey mümkün kılınmıştır. Benzer karşılaştırma Hikâyet-i Râziye'de, Râziye Hatun ile Abdullah b. Mübârek arasında da yapılmıştır. Râziye Hatun, mertebe olarak Abdullah b. Mübârek'ten daha üstün, marifet ehli bir kimsedir.

Hikâyeye adını veren Râziye Hatun hem kelime anlamı hem de tasavvufî bir kavram olarak Allah'ın rızasını kazanmış demektir (Develioğlu, 1998: 880). Râziye, kendini arama ve bulma arayışına dair yolculukta tekâmüle erişmiş bir kadın karakterdir. Onu sıra dışı ya- pan özelliği, Kur'an'daki kutsal sözleri ezbere bilip duruma uygun düşürmesidir. Dolayısıyla Râziye Hatun gücünü, Allah'ın kelâmından yani sözün gücünden almaktadır ve o, tanrısal iradenin bir aracısı konumundadır. Metinde Râziye Hatun, Abdullah b. Mübârek'e helal ka- zançtan, rızıktan, doğru sözün öneminden bahsetmiş; birlikte gecenin karanlığında yolculuğa devam etmişler, su üstünde yürümüşler, Yasin suresini okuyup dağa çıkmışlar ve cennet ye- meği yemişlerdir (217b, 218a, 219a, 219b). Engellerin aşılmasında Râziye Hatun'un kutsal sözleri bilip söylemesi yeterli olmuştur. Metinde düşmanlar, suretler şeklinde değil; kibir, haram kazanç, yanlış yol tutmak vb. gibi soyut kavramlar altında belirmiştir.

2.II.7. Büyük soruna yaklaşma: Campbell; düş gören/bilinçaltı yolculuğuna çıkan kahra- manın kendine özgü ruhsal sorunları, dokunaklı bir basitlik ve kuvvetle ortaya çıkar demiştir (2013a: 118). Metinde bu aşamada Abdullah'ın ruhundaki eksiklikle yani büyük sorunla yüz- leştiği görülür. Büyük sorun; kendini tanıma yolculuğunda her ayrıntıyı merak ve anlamlan- dırma çabası gibi basit, aynı zamanda insanlığın ortak deneyimine uygun ve bir o kadar da zorlu bir sınavdır. Abdullah b. Mübârek'in soruna yaklaşımı; kibar, öğrenme isteğiyle dolu, önyargısız ve değişime açık bir görünüm arz eder.

2.II.8. Büyük değişim, çile: Modern felsefenin kurucularından sayılan Rene Descartes, evrenin gizemi, varlığın tözü düşünüldüğünde gerçek bilginin, zihin-beden, iyi-kötü gibi zıt- lıkların birliği/ikicilik (Düalizm) ilkesinde olduğunu savunmuştur (2017: 100, 117). Bu kap- samda Campbell da Âdem ile Havva'nın cennetten düştüklerinde deneyimledikleri ilk şeyin karşıt çiftlerin bilgisi olduğunu belirtmiştir (2020b: 70). Hikâyede Râziye Hatun bilgeliği, düşünen tözü, sonsuz iyiyi temsil ederken; Mübârek ise eksik bilgiyi, tamamlanmamışlığı, yer kaplayan tözü, kibri dolayısıyla kötüyü barındırmaktadır.

Büyük değişim daha çok psikolojik, kişisel gelişim anlamında olmuştur. Râziye'nin olaylara yaklaşımı ve verdiği cevaplar, Abdullah'ın yeni tavırlar geliştirmesini ve hayatın amacını kavramasını sağlamıştır. Tasavvufta çile kavramı, kişinin tek başına bir mekânda daha çok zikir ve ibadetle zaman geçirmesidir. Abdullah'ın çilesi, bilinçaltı ile verdiği sa- vaştır. Bu savaşın sonunda o, çilesini doldurmuş, manevi aydınlanmaya ve olgunluğa erişmiş "insan-ı kâmil" makamına ulaşmıştır.

2.II.9. Ödül, ceza: Kadın yaşamdır, kahraman ise yaşamın ötesindeki yaşamı arayan ve bulmaya aday olan kişi olarak bilincini geliştirmesi, insanlığının çözülmemiş gizemlerini çözmesi gerekendir. Metinde Râziye Hatun, kahramanın önüne geçemez. Ancak onun kavrayabileceğinden daha fazla bilgiye sahiptir ve rehberliğiyle Abdullah'ı duysal macerasının zirvesine ulaştırmış, onun zincirlerinden kurtulmasını sağlamıştır. Abdullah b. Mübârek, tanrısal formunu bulmuş ve bilgeliği geri kazanarak kahramanın görevini sonlandırmıştır (221a).

Diğer taraftan Abdullah b. Mübârek, Râziye Hatun ve oğulları tarafından kendisine ikram edilen cennet yiyeceğini yiyerek ödüllendirilmiş olur. Cennetten getirilen tatlı yemiş, üzüm, hurma ve aş, yine cennet kap-kacaklarıyla altın ve gümüş içerisinde sunulur (219b, 220a, 220b). Altın, aşınmayan metal olarak ölümsüzlüğün sembolüdür (Campbell, 2013a: 147). Ölümsüzlük ise Tanrı'ya ait bir gizemdir ve Abdullah b. Mübârek yaratıcı enerjinin koruması altına girmiştir.

2.III. Dönüş: Kahramanın macerası, rehberin yardımıyla tamamlandığında; yenilenen maceracının/kahramanın, yaşamını değiştiren yolculuktan dönmesi gerekir (Campbell, 2013a: 222). Abdullah b. Mübârek, dönüş yolunda başını secdeye koyup namaz kılarken birden gözlerini açtığında kendisini Arafat Dağı'nda bulur (221a). Bu dönüş, Mübârek'in mertebesinde yaşanan yükseliştir. O, bu yolculuk sayesinde nefsini yenmiş ve yeni bir makama ilerleyerek şeriat çizgisinden de ayrılmamıştır.

2.III.10. Geri dönüş: Abdullah, Râziye'nin oğullarından onunla ilgili bilgi aldıktan ve onun önemini anladıktan sonra Tanrı'ya onunla karşılaştırdığı için şükreder: "Kâbe'ye irişmedimse bunun gibi azizlere irişdim" (221a) sözü ve ardından secdeye kapanması, sınavın final aşaması ve devirin tamamlanmasıdır. Abdullah b. Mübârek, benliğinin özüne kavuştuktan sonra tanrısal alandan ayrılmış ve olağan yaşama döndürülmüştür.

2.III.11. Doruk noktası: Campbell'a göre: "Toplum ondan uzak durana karşı kıskançtır ve gelip kapıyı çalar" (2013a: 235). Metinde Râziye Hatun, ait olduğu topluluk olan kırklar/kırk erenler tarafından çağırılmış ve Abdullah'la beraber göz açıp kapayıncaya kadar kendilerini Arafat Dağı'nda bulmuşlardır (221a). Burada kahramanın macerasını zirvede sonlandıran toplum, gerçek hayatta yaşayanlar değil, Tanrı'nın seçilmişleridir. Ancak bilinçaltından bilinç dışına çıkarılan kahraman, dış dünyaya geri döndürülmüştür.

2.III.12. Dönüş: Metinde amacına ulaşan ve kalbi saflığa erişen Abdullah b. Mübârek'in, başarıyla geri döndüğü görülür. O, içinde yetiştirdiği saflık sayesinde, kendi kişiliğinde tanrısal erdemi oluşturmuş ve vahdete erişmiştir. Metnin sonunda Abdullah'ın yolculuğu bitmiş olmasına karşın; Râziye'nin yeni bir yolculuğa rehberlik edeceği anlaşılmaktadır. Aslında Abdullah ile Râziye birdir. Sıradan dünyaya dönen kahramanın ilk sorunu, insanlığı yeniden doğruya yönlendirmenin yolunu bulabilmektir ve iki dünyayı birbirine bağlama gereksinimi, kişisel arzularını bir yana bırakmış iki dünya ustası kahramanın en son olan zor görevidir.

Sonuç

Kolektif simgesellikte kibir, kişinin kusursuz olmadığı gerçeği ve özeleştirici yapabilmemesinin gerekliliği önünde bir engel teşkil eder. İnsanoğlu, ancak bilinçli kabullenme ve alçakgönüllülük sayesinde kurtuluşa erebilir. İnsanlığın manevi aydınlanması, ruhsal dönüşümü zamanla oluşmakla birlikte; bilinçdışına erişme imkânı bulabilen bireyler, toplumda etrafındaki diğer insanları da etkileyebilecek ve değişimi başlatabilecek potansiyele sahip kişiliklerdir. Bu bağlamda metinde topluma örnek olması bakımından seçilen kişi, Bağdat halifesinin imamı Abdullah b. Mübârek ve onun manevi yolculuğudur. Abdullah b. Mübârek, bilinçaltı savaşını kazandıktan sonra çevresi üzerinde etkili olabilecek bir güç olarak seçilmiştir. Abdullah'ın Râziye Hatun'u bulmasını sağlayan mutlak güç, insanlığı yöneten dış dünyadan gelir. Tanrı, Abdullah b. Mübârek'in kendisi için tamamlayıcı bilgiyi öğrenmesine müsaade etmiştir. Çünkü dinî ve tasavvufî öğretilerde her şey Allah'ın izin vermesiyle vücuda gelir.

Mana kişilikler, diğer bir ifadeyle kutsal figürlerdir. Dinî bilgiye sahip kâmil insana dair özellikler bir insana yansıtıldığında o kişi, sıra dışı özelliklere sahip bir güçle donanır ve mana ehli olur. Râziye Hatun, sıra dışı bilgisi, deneyimi, mistik güçleri ve gizemli kişiliği ile farklı bir boyuta ait mana kişiliktir. Râziye, Abdullah b. Mübârek'in içsel yolculuğunda ona rehberlik yapar. Bu durumda Abdullah, Râziye'nin ruhunun alt konumdaki bir parçası olan gölge şahsiyettir. Gölge aslını tanıdıkça yani kendi ruhunu keşfettikçe içindeki güce sahip olur ve benliğini bulur. Abdullah b. Mübârek, doğruyu bulabilmek ve faydalı düşünceleri edinebilmek adına gücü kendi içinde aramaya ve ışığın kendisi olmaya zorunludur. Abdullah b. Mübârek ile Râziye Hatun, doğanın ya da ruhun tek bir gücünden türemiş kadın ya da erkek, eski simgeleme düşüncesine göre tek tanrıyı iki yönden temsil eden karşıt-eşit varlıklardır. Kahraman, karşıtını yani kendi beklenmedik benliğini keşfeder ve onu yutarak ya da yutulurarak ele geçirir. Nitekim hikâyenin sonunda Râziye Hatun ortadan kaybolmuştur. Problemin kaynağı ya da büyük sorun; “Ego, kendini öldürebilir mi?” sorusunun cevabı bulunmuş, ortadan kaldırılmıştır. Neticede Abdullah, içindeki gücü keşfetmiş, kalbinin en derinindeki karanlık krizi sonlandırmış ve birliği sağlamıştır.

Kahramanın karakteristik özellikleri ile toplumun dinî duygu ve düşünceleri metnin yapısına göre belirlenmektedir. Bu bağlamda metinlerde açıkça ifade etmek yerine gerçek ve kurgu birleşerek eğitmek, ders vermek amaçlanır. Hikâyet-i Râziye'de dinî ibadetler, ahlaki erdemler ile tasavvufî düşüncenin hayata tatbik edilmesi ön plana çıkartılmıştır. Melâmîlerin kaçındıkları, “kibre düşmemek” önemli bir prensip olarak hikâyenin ana fikrini oluşturur. Erkek imam, kibrine yenik düşmüş, Allah tarafından gökyüzüne yakın Arafat Dağı'ndan tayy-ı mekân ile başka mahalde bir toprağa düşmüş ve Râziye'nin rehberliğinde âdeta manevi anlamda yeniden doğmaya muhtaç bırakılmıştır. Burada kibre karşı geliştirilen, “kınanmaktan korkmamak” ilkesi, kötülüklerin kaynağı olarak görülen nefis mücadelesinin bir yoludur. Abdullah b. Mübârek, kibir canavarının gücünü dağıtıp yok ettiğinde kendinden vazgeçmiş ve tanrısal olmuştur. Kahraman böylece benlik duygusundan sıyrılmış, onu dünyaya bırakarak ruhunu yeniden gökyüzüne yükseltmiştir.

Ele alınan metindeki kahramanın yolculuğunda; birinci “Yola çıkış” bölümündeki üçüncü maddenin bulunmayışının yanında, dördüncü ve beşinci maddelerin yerlerinin değişmesi hariç, Campbell’ın bahsettiği diğer üç bölümdeki toplam on iki maddenin, belirtilen sırayla yer aldığı, dolayısıyla dinî hikâyedeki kahramanın ve manevi yolculuğunun, kültür kahramanı olarak evrensel insanın dışavurumuna uygunluk gösterdiği değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Abdullah b. Mübârek, bilinçaltında bir arayışa girmekle birlikte aslında bulduğu şey kendisi değil; dinî hayatın erdemleridir. Abdullah’ın arayışı, kahramanın yolculuğunu, bilgeliğin tanrıçası Râziye Hatun rehberliği sembolize etseler de buradaki hâkim güç Tanrı’nın tükenmez varlığıdır. Tükenmez varlığın özünü arayan ve bulan insanoğlu, Tanrı’nın tezahürü olup aslını temsil etmek ve yaymakla görevlidir, bunun dışındaki her şey gelip geçicidir.

Ek: Transkripsiyonlu metin neşri

Hikâyet-i Râziye⁴

Bismillahi’r-raḥmeni’r-raḥîm

[215a] Haberde şöyledir ki ‘Abdullah bin Mübârek dirlerdi mā-taḳaddem serverlerinden bir kişi vardı. ‘azîm ‘ilm ḥikmet issiydi ve hem Bağdād’a ḫalifenüñ imamıydı. ‘ilm bile begâyet dünyâ cem‘ itmişdi. Eydürdi ki ‘aceb bu malı men neye ḫarc idem, deyü fıkı iderdi. Bir gün kendü kendüne eydür; ḫâlimi bir Qur‘ân fâlin dutayım göreyim Haḳ Te‘âlî baña ne işâret gösterir. Eline muşḫaf aldı arı abdestle fâl açdı yedi satır şaydı bu âyet geldi kim, “El-ḫaccü eşhurun ma‘lûmât fe men faraḫa fihinne’l-ḫacca”⁵. ‘Abdullah bin Mübârek şâd oldu. Eydür; hac işâret eyledi pâdişâhım ‘azîm şükr eyledi. Yine fâl eyledi bu âyet geldi kim, “Ve-lillehi ‘ale’n-nâsi [215b] ḥiccu’l-beyti menisteṭā’a ileyhi-sebîla”⁶. Yine şâd u ḫurrem oldu ve andan hac yarâğın eyledi. Çok kavimler ve ṭâlib-i ‘ilimler ve ‘âşıklarla ‘azm eyledi. Ve çün Bağdād’dan çıkdılar, Şâm iline girdiler. Ve kankı şa‘r kim uğradı va‘az itdi minberlerde ḫadîş ü tefsir itdi. Ve medreselerde ders-i ‘ilm itdi. Ve hiç kimse aña bahâne bulmadı. Ve her ne ‘ilmden kim mesele kim şordılar fî’l-ḫâl cevâb virdi. Ve her kime kim bu sū‘âl itdi cevâb virmediler. Ve çün Dımışk şehrine irişdi cum‘a günü çıkdı minbere va‘az eyledi. Cümle Dımışk ‘âlimleri müteḫayyir ḫayrân kaldılar. Andan gitdi Dımışk’dan Medine-i mübârek’e geldi. Peygamber türbesini ziyâret eyledi. Ve çok mal mücâvirlere ve dervişlere ve miskinlere taşadduḳ eyledi. Ve andan Mekke’ye vardılar. Ve anda bir ulu ṭâğ vardı. Birkaç ‘Arablarla ol ṭâğ üstine teferrüç [216a] itmeğe çıkdılar. ‘Abdullah bin Mübârek bir tazı ata binmişdi. Şordı kim; bundan ulu ṭâğ var mıdır? Eyitdiler kim; bundan ulu ṭâğ yokdur didiler. Pes bunu işitdi ‘Abdullah bin Mübârek gönlüne tekebbürlük düşdi. Eyitdi; nitekim bu ṭâğ cümle ṭâğlardan uluysa ben daḫı bu âdem oğlanlarından şöyle uluyum didi. Haḳ Te‘âlî anuñ sözinden ötüri göz yumub açınca taḳdîr kıldı ḳazâ elinden ḳudret perdesinden bir katı yel çıkdı. Ve anı at üstinden ḳopardı, havaya çıkardı. Şol kadar gitti kim gözünü açdı kim ne yer görünür ne gök görünür. Bir aḳ mîşe içinde gider, birazdan ayağı yere indi. Gördi ki hiç ol adayı gördüğü

yoḥ. İnceden âvâz itdi, gördi kim âdem katına varmış selâm virdi eyitdi; bu yere ne yer dirler? Didiler ki; buña Çin iklim dirler beğâyet Mekke'ye ıraḡdı. [216b] Ve hem Resûlullah şallallahu ‘aleyhi ve-sellem buyurmuşdı, “Kâle Resûlullah ‘aleyhi ve-sellem uḡlubü‘l-‘ilme velev bi‘‘s-sıyn’’⁷⁷ ya‘ ni eger ‘ilm istemek Çin’deyse. Daḡı çün bunı işitdi zâr zâr ağladı. Eyitdi; ey qarṭaş baña il şâlık vir. Ol kişi eyitdi; şol görünen ṭaḡa varmayınca il yaylacı ḡalkudır. Eyitdi; gide gide vardum ol ḡalkı bildüm gördüm bayrâm iderler. Ol anlara ḡadîş tefsîr itdüm, dört yüz akçe virdiler, iki yüz nîregi deve aldılar. Ve iki yüzini baña ḡarelık virdiler. Anlar-ıla ikindü namâzın kıldum. Ve andan gitdüm, aḡşam olunca bir uyuz [uz] yire geldüm, namâz kıldum. Bir dere içinde gördüm yatdum dün yarısında bir âvâz işitdüm ki Qur‘ân okur. İşbu süreyi okur kim, “Ve‘n-necmi izâ heva mâ ḡalle şâḡıbuḡum ve-mâ ḡava ve mâ yenṭıku ‘anil heva’’⁷⁸ ‘Abdullah bin Mübârek eydür; çağırdım ki ey Qur‘ân okıyan qarṭaş ne kişisin? [217a] Cevâb virmez bu âyeti okır kim, “Ve‘s-selâm ‘alî menittebe‘al Hüdâ’’⁷⁹ ya‘ ni selâm virmedin sözimi söylersin demek olur. ‘Abdullah bin Mübârek eydür; anuñ cevâbın ta‘accüb eyledim amma kıyâs itdim, bu ḡâtun kişi deyüben eyütdüm; aduñ nedür? Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Li sa‘yi-hâ râḡiyetün’’¹⁰ bildim adı Râziye’dür. Yine eyütdüm ki; ne işdesin? Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Velillehi ‘ale‘n-nâsi ḡiccu‘l-beyti menisteṭâ‘a ileyhi-sebîla’’¹¹ ya‘ ni ḡacca giderem yoldaşlarımdan azdum demek olur. Ben eyütdüm; saña daḡı ne oldu bu yolda azduñ? didim. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “İnnallahe lâ yuḡayyirü mâ bi ḡavmin ḡattâ yuḡayyirü ve ma bi ḡavmin’’¹² ya‘ ni fi‘ilimde ne azḡınlık vardı kim Ḥaḡ Te‘âlî beni yoldaşlarımdan ayırdı demek olur. ‘Abdullah bin Mübârek eydür; ben eyütdüm kaç gündür bundasın? didim. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Şelaṣeti eyyâmü‘n-zalike’’¹³ [217b] ya‘ ni üç gündür bundayım demek olur. Ben eyütdüm; bu üç günden berü saña adam niye uğramadı? didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Fallahü ḡayrun ḡâfızan ve hüve erḡemü‘r-râḡimîn’’¹⁴ ya‘ ni saklayıcı esirgeyici Allah’dır demek olur. Ben eyitdim; yâ Râziye, ṭa‘âm virsem yir misin? Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Ve mâ ce‘alnâḡum lâ ye‘kulûnet-ṭaḡâme’’¹⁵ ya‘ ni hiç var mıdır kimse ṭa‘âm yimeden diri olur. Daḡı eyitdüm; şü virsem iḡer misin? didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Ve ce‘elnâ mine‘l-mâ‘i küllî şey‘in ḡayy e fe lâ’’¹⁶ ya‘ ni Ḥaḡ Te‘âlî her nesneyi şuyla diri kılar demek olur. Etmek virdim yidi şu virdim iḡdi el götü-rüb du‘â okudı, “Allahümme rabbenâ enzil ‘aleyna maideten mine‘s-semâ‘i tekunu lenâ ‘iden li evvelina ve âḡirina ve ayeten mink, verzukna’’¹⁷ ya‘ ni ḡelâlden ḡayırlı rızık rüzî kılar demek olur. Ve andan ben [218a] ben eyitdüm; deveye biner misin? Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “İn aḡsentüm aḡsentüm lî enfusiküm’’¹⁸ iyilik eyleyen kendü nefesine eyler demek olur. Pes deveye bindi, giderken eyitdüm; yâ Râziye, dün içidür gündüz degildür yolu niḡe bulavuz? didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Ve ‘alâmât ve bi‘n-necmi hum yehtedun’’¹⁹ ya‘ ni yıldızları nişânla kılavuzlanavuz demek olur. ‘Abdullah bin Mübârek eydür; teferrüc kıldum ki bendeki devenüñ ayaḡı yire dokınmaz ve andan yolumuz deñize irişdi. Niḡe idelüm? didüm. Bize bir kez Allah didi şu üstine vardı, başladı En‘âm süresini okıdı. Ben daḡı bile okudum aḡiren deḡin ve andan didüm; yâ Râziye, koruda yol bulduk deñizde niḡe yol buluruz? Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Hüvellezi ce‘ale lekümün nücûme li tehtedu’’²⁰ ya‘ ni Ḥaḡ Te‘âlî yıldızları düne kılavuz kıldı deñizde ve ḡoruda [218b] yürümek

olur. Ve andan ben eyitdüm; yâ Râziye, ben ne kim söyledüm dünyâ sözinden söyledim, sen ne kim söyledün ise kamu Qur'an-ıla cevâb virdün hikmet nedür? Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Hazâ min faḍli Rabbi”²¹ ya' ni menüm Rabbimün faḍlıdır demek olur. Ben eyitdüm; yâ Râziye, eyü 'âlim-sin imdi kerem it birkaç naşihat virgil? didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Yâ eyyühe'llezine âmenü künü kavvâmüne lillâhi şuhedâ”²² ya' ni ey iman ehli, korkuñ Tañrıdan ve ne kadar söz söylerseñiz toğrı söyleñiz demek olur. Ben eyitdüm; dañı arturı virgil. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Leyyalü's-şâdkîn 'an şıdkılıhım”²³ ya' ni gerçekler gerçekliğinden şorarlar demek olur. Pes ta' accüb kıldım eyitdüm; dañı arturgıl didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “E leyse fi cehenneme mesven”²⁴ ya' ni cehennem tekebbürlük kılanlarıñdır demek olur. 'Abdullah bin Mübârek [219a] bunu işitdüm dañı zâr zâr ağladım dir. Zira bu benüm vaşfumdur ve inceden gördüm deñizi geçmişiz. Ben eyitdüm; yâ Râziye, deñizi geçdik didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “El ḥamdu lillâhillezi ezhebe 'anne'l-ḥazen”²⁵ ya' ni şükür ol Tañrıya kim bizi kaygûdan kurtardı. Dañı ben eyitdüm ki; yâ Râziye, ne vakit oldu? didüm. Hiç cevâb virmez bu âyeti okur kim, “E leyses şubḥu bi karîb”²⁶ ya' ni şabâḥa yakındır demek olur ve andan ırte yiri ağardı. Ben eyitdüm; yâ Râziye, şabâḥ oldu. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Fe subḥânallâhi ḥine tumsüne ve ḥine tuşbihüne ve lehü'l-ḥamdu fis semavâtü ve'l-arzı ve aşıyyen ve ḥine tuşhırüne”²⁷ ya' ni işâretle eyledürkim şubḥ namâzını kılalum. Haḫ Te' âli beş vaḫt namâzı bu âyet içinde yâd kıldı demek olur. Ve andan deveden indük başlu başımız namâz kılduk ve girü deveye bindük. Yasin süresin okuyu bir tığa çıkduk yola gün toğdı. Ben eyitdüm; [219b] “Fe tebârekallahu aḥsânu'l-ḥâlikîn”²⁸ didüm. Ol eydür, “Lâ eş şemsü yenbegî lehâ en tudrikel-ḫamere ve lel leyli sâbıkü'n-neḥâr ve kullun fi felekin yesbeḥün”²⁹ ya' ni ayla gün, gökler arasında seyr iderler. Tengri Te' âli'ye tesbih okur kim, “Subḥânallâhi ve biḥamdihî subḥânallâhü'l-'aẓîm ve biḥamdihî”³⁰ çün eyitdi ben bile eyitdüm ve andan gıtdük bir şahrânuñ ortasında bir yeşil bakışlu çadır tanafları ibrişimden kazukları gümüşden direği kızıl altundan tamam uçmak evlerine benzer. Amma çadır öninde üç yigit durur yeşil tonlarla sâz silâḥları atları üstinde durur. Ben eyitdüm; 'aceb bunlar ne yigitlerdür? didüm. Cevâb virmez bu âyeti okur kim, “Ehle'l-Beyti innehu ḥamîdun mecîd”³¹ ya' ni bunlar Ehl-i Beyt'ümdür demek olur. Pes yigitler bizi gördiler, karşı geldiler. Evvel gelen böyle selâm virdi görüştüler kim, “Selâmun 'aleykum tibtum fedḥulihâ ḥâlidin”³² [220a] ikincisine böyle selâm virdi kim, “Selâmu ḫavlen min Rabbi raḥîm” üçüncisine böyle selâm virdi kim, “Selâmun 'aleykum bimâ şabertum feni' me 'uḫbâ'dḍâr”³³ ve andan deveye yapışdılar, çadır katına getürdiler. Bu âyeti okudu kim, “Rabbi enzilnî münzelen mübâreken ve ente ḫayru'l-münzilîn”³⁴ baña bir döşek kodılar oturdum amma kendü namâza şürü' eyledi iki rek' at namâz kıldı. Namâzdanşoñra ve oğlanlarına kıyadutdı bakdı bu ' âyeti okudu, “Ve min şemerâti'n-naḫîli ve'l-'anâbi tetteḫizüne minhu ve sekeren ve rızḫan ḥasena”³⁵ ya' ni tatlu yimişlerden üzümden ve ḫurmâdan getürün yisün didi. Vardılar birisini getürdiler aḫ gümüşden dört çanaḫ vardır kızıl altundan içi tolu yimişlen ben eyitdüm; nite revâ göriser bu altun çanaḫlardan? didüm. Oğlanları eyitdi; yâ 'Abdullah bin Mübârek, bu dünyâ kabı kaçacı degüldür, bunlar uçmaḫdan gelür, didiler. 'Abdullah [220b] bin Mübârek eydür; amma teferrüc kıldumki hergiz dünyâ kabı kaçacına

beñzemez aşdan yimişden toyınca yidüm ve Tañrıya şükür eyledüm. Ve andan ben eyitdüm; Ey ‘azizler, dün aḥşâmdan berü sizün anañuza yoldâş oldum ben nekim söyledimse dünyâ sözün söyledim. Ol baña Qur’ân-ıla cevâb virdi. Ma‘nâ nedür? didüm. Oğlanları eydür; Yâ ‘Abdullah bin Mübârek, bu anamuzuñ atası ölmüş yetim kalmış ve andan anası ölmüş, Beytü’l-mukaddese bırakmışlar anda Qur’ân hatm eylemiş. Ve hem tefsîrin bile okumuş işbu âyâta irişmiş, “Mâ yelfîzu min kavlin illâ ledeyhi rakîbin ‘atîd”³⁶ ya‘ni işâretle eyledür kim Hâk Te‘âlî eydür; her söz kim nuṭfeñüzden gelür anı bizüm kıtamızda şaḳlarlar demek olur. Ve andan berü şimdi kırk yıldur kim dünyâ ta‘âmin yimez ḥarâm yiyem deyu dünyâ sözün söylemez yalân söylemeyem deyu daḥı kırk yıldur kim anamuz vâ‘izdür kırklara yidilere üçlere [221a] ‘Abdullah bin Mübârek eydür; Ka‘be’ye irişmedümse bunun gibi ‘azizlere irişdüm deyu secde kıldum, “Subḥâne Rabbü’l-‘alâ” didüm başumı götürdüm bakdum, gördüm ne câdır ne ol ḥâtûn ne oğlanları, amma kendümü ‘Arafât Tâğında gördüm Vakfe’ye ṭoḡrı yürürler ve anda tavâf kılurken ol ḥâtûnı gördüm. Oğlanları bile şandum ol ḥâtûnün elin öpdüm eyitdüm; Ey Tengrinün ḥâşî bu ne ḥâldür? didüm. Bunda nice geldük? Eydür; Yâ ‘Abdullah bin Mübârek, sen başuñı secdeye ḳoduñ ben namâza durdum, gördüm kırklar bizlere geldiler eyitdiler; Yâ Râziye, ne durursın bugündür didiler yoldâşlarından azmışlar didiler pes kâmumuzu göz açub yuminca ‘Arafat’a getürdiler. ‘Abdullah bin Mübârek eydür; Ey kaşki bâkî ‘ömri bunlaruñla bile geçüreydüm didüm. Endişe kıldum yürürken gözümden şaşdı [221b] bunda kıldum ayruḳ yol bulımadum. Ve bundanşoñra kırk yıl daḥı gezdüm bulımadum. İmdi ey ḥudâvend, sen kerîmsin, raḥîmsin, ‘alîmsin, ḡafûrsın, râ’ufsın, şekûrsın. Ol Râziye ḥaḳkıyçün ve oğlanları ḥaḳkıyçün ‘âkıbetümüzî ḥayr eyle. Bîḥaḳḳı Muḥammedin ve alihi ve şaḥbihi ecmâ‘în. Amin ya Rabbi’l-‘âlemîn ve şallallahu ‘ala seyyidenâ Muḥammedin ve alihi ve şaḥbihi ecmâ‘în. Ve sellem teslîmen keşîran keşîra velḥamdülillahi Rabbi’l-‘âlemîn.

Notlar

- 1 Neclâ Pekolcay tarafından 1953 yılında Türkiyat Mecmuası’nda yayınlanan; “Türk Dil ve Edebiyatına Ait Bazı Metinleri İhtiva Eden Yazma Bir Mecmua” isimli makalede, üzerinde çalışılan metnin de içinde bulunduğu mecmua hakkında bilgi verilmiştir. Bk. (Pekolcay, 1953: 349-365). Müstensihin kaleminden çıkmış olan 221 varaklık mecmuada, konuları bakımından başlıklar halinde ayrılmış 8 adet dinî metin bulunmaktadır: 1. 1b-72a varakları arasında Mevlid, 2. 72b-75a varakları arasında Mucizât-ı Resûl Aleyhi’s-selâm, 3. 75b-135a varaklarında Mevlüdi’n-Nebi Aleyhi’s-selâm, 4. 135b-209a varaklarında Kitâb-ı Kemal Ümmi (bir çeşit nasihat-name özelliği taşır), 5. 209b-211a varakları arasında Hikâyet-i Divâne Şah Amîd, 6. 211a-213a varaklarında Hikâyet-i Divâne-i Diger, 7. 213a-214b varakları arasında Hikâyet-i Divâne-i Diger, 8. 215a-221b varaklarında da Hikâyet-i Râziye yer alır.
- 2 Hucûrât suresi, 13. Ayet (2018: 549).
- 3 Tasavvufî düşüncede cinsiyet ve eril tahakküm meselesi, Rabiâtü’l-Adeviyye’nin hayatına dair menkıbede şu şekilde anlatılmaktadır: Bir gün erkeklerden oluşan bir heyet, Rabia’yı ziyarete gelerek alaycı tavırla ve onu sınamak maksadıyla bir soru sorarlar. Tüm nimetlerin erkeklerin başına yağdırıldığını, peygamberlik tacının erkeklerin başına giydirildiğini; kadından ise hiç peygamber olmadığını söyleyip onu küçük düşürmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine Rabia, bütün bunların doğru olduğunu ancak benlik, kendine tapma, kibir ve Allahlık iddiasında bulunmanın hiçbir zaman kadının kalbine doğmadığını, bu özelliklerin erkeklere ait olduğunu söyleyerek cevap vermiştir (Sofî Huri, 1970: 73-74).
- 4 Çalışmada çeviriyazısı verilen metin için Türkiye Yazma Eserler Kurum Başkanlığı’ndan verilen dijital görsel-

lerden faydalanılmıştır.

- 5 Bakara suresi, 197. Ayet: “El haccu eşhurun ma'lumat, fe men farada fihinnel hacca fe la refese ve la fusuka ve la cidale fil hacc, ve ma tef'alu min hayrın ya'lemhullah, ve tezeveddu fe inne hayraz zadit takva, vettekuni ya ulil elbab”. Türkçe anlamı: “Hacc, bilinen aylardır. Kim o aylarda haccı farz edinirse bilsin ki; o esnada, uygunsuz davranmak, fasıklık yapmak ve kavga etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin. Kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır. Öyleyse bana saygı duyun ey akıl sahipleri!” (2018: 30).
- 6 Âli İmran suresi, 97. Ayet: “Fihî ayatun beyyinaton makamu ibrahim, ve men dahalehu kane amina, ve lillahi alen nasi hiccul beyti menistetaa ileyhi sebila, ve men kefere fe innallahe ganiyyun anil alemin”. Türkçe anlamı: “Orada apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir” (2018: 61).
- 7 Hadis-i şerif: “İlim Çin'de de olsa gidip alınz”.
- 8 Necm suresi, 1-3. Ayetler. Türkçe anlamı: “Battığı zaman yıldızla ant olsun ki bu arkadaşınız ne sapıtmış ne de eğri yola gitmiştir. Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır” (2018: 525).
- 9 Taha suresi, 47. Ayet. Türkçe anlamı: “Esenlik doğru yolu izleyenlerin olacaktır” (2018: 313).
- 10 Gâşiye suresi, 9. Ayet. Türkçe anlamı: “Yaptıklarından dolayı hoşnut olmuşlardır” (2018: 591).
- 11 Âli İmran suresi, 97. Ayet.
- 12 Ra'd suresi, 11. Ayet: “Lehu muakkibâtun min beyni yedeyhi ve min halfihî yahfezûnehu min emrillâh(emrillâhi), innallâhe lâ yugayyiru mâ bi kavmin hattâ yugayyirû mâ bi enfusihim, ve izâ erâdallâhu bi kavmin sûen fe lâ meredde leh(lehu), ve mâ lehum min dūnihî min vâl(vâlin)”. Türkçe anlamı: “Kişinin önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu kayıt ve koruma altına alan takipçiler vardır. Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez. Allah herhangi bir toplumun başına bir kötülük gelmesini diledi mi, artık onun geri çevrilmesi mümkün değildir. Onların Allah'tan başka yardımcıları da bulunmaz” (2018: 249).
- 13 Mâide suresi, 89. Ayet.
- 14 Yusuf suresi, 64. Ayet. Türkçe anlamı: “En iyi koruyucu Allah'tır. O, acıyanların en merhametlisidir” (2018: 242).
- 15 Enbiyâ suresi, 8. Ayet: “Ve mâ cealnâhum ceseden lâ ye'kulûnet taâme ve mâ kânû hâlidîn(hâlidîne)”. Türkçe anlamı: “Onları yiyip içmez bir beden kılmadık, ölümsüz de değillerdir” (2018: 321). Müstensih, metninde ayetteki, “ceseden” kelimesini atlamış ve ayetin devamını da yazmamıştır.
- 16 Enbiyâ suresi, 30. Ayet: “Ve cealnâ minel mâi kulle şey'in hayy(hayyin), e fe lâ yu'minûn(yu'minûne)”. Türkçe anlamı: “Hâlâ inanmazlar mı? Her şeyi sudan canlı kıldık” (2018: 323).
- 17 Maide suresi, 114. Ayet. Türkçe anlamı: “(Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı) Allah'ım! Bize gökten öyle bir sofrayı indir ki ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyareti ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır” (2018: 126).
- 18 İsrâ suresi, 7. Ayet. Türkçe anlamı: “Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz” (2018: 281).
- 19 Nahl suresi, 16. Ayet. Türkçe anlamı: “Daha nice işaretler koydu. Yıldızlarla da insanlar yollarını bulurlar” (2018: 268).
- 20 En'âm suresi, 97. Ayet. Türkçe anlamı: “O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratmıştır” (2018: 139).
- 21 Neml suresi, 40. Ayet. Türkçe anlamı: “Bu Rabbimin bir lütfudur” (2018: 379).
- 22 Mâide suresi, 8. Ayet. Türkçe anlamı: “Ey iman edenler! ...Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır” (2018: 107).
- 23 Ahzâb suresi. (2018: 17-426).
- 24 Zümer suresi, 32. Ayet. Türkçe anlamı: “Kâfirlerin yeri cehennemde değil mi?” (2018: 461).
- 25 Fâtır suresi, 34. Ayet. Türkçe anlamı: “Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun” (2018: 437).
- 26 Hüd suresi, 81. Ayet. Türkçe anlamı: “... Sabah da yakın değil mi?” (2018: 229).
- 27 Rûm suresi, 17. ve 18. Ayet. Türkçe anlamı: “Bu sebeple akşam vaktine eriştiğinizde ve sabah kalktığınızda Allah'ı tesbih edin”, “Göklerde ve yerde her türlü övgü O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde de O'nu tesbih edin” (2018: 405).
- 28 Müminun suresi, 14. Ayet. Türkçe anlamı: “Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir” (2018: 341).

- 29 Yasin suresi, 40. Ayet. Türkçe anlamı: “Ne güneşin aya yetişip çatması uygundur ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp gider” (2018: 441).
- 30 Kehf suresi. Türkçe anlamı: “Allah’a hamd ederek O’nu noksanlıklardan tenzih ederim, Yüce Allah’ı tenzih ederim” (2018: 292-303).
- 31 Hûd suresi, 73. Ayet. Türkçe anlamı: “Ey hane halkı, şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir dediler” (2018: 229).
- 32 Zümer suresi, 73. Ayet. Türkçe anlamı: “Selam size, hoş geldiniz. Ebedi olarak kalmak üzere buyurun girin cennete” (2018: 465).
- 33 Ra’d suresi, 24. Ayet. Türkçe anlamı: “Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünya yurdunun ardından ulaştığınız sonuç ne güzel oldu!” (2018: 251).
- 34 Mü’minûn suresi, 29. Ayet. Türkçe anlamı: “Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren senin” (2018: 343).
- 3 Bu kelime tahrir çizgisinin dışında, derkenara yazılmıştır. Nahl suresi, 67. Ayet. Türkçe anlamı: “Hurma ağaçlarının ve üzüm asmalarının ürünlerinden hem içki hem de güzel besinler elde edersiniz” (2018: 273).
- 36 Kâf suresi, 18. Ayet. Türkçe anlamı: “O hiçbir söz söylemez ki yanında çok dikkatli bir gözetleyici olmasın!” (2018: 518).

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamıştır. Başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmiş ancak derginin içeriğiyle örtüşmediği için geri gönderilmiştir.

Yazarların katkı düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement:

This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. The research was not presented in any symposium, congress, etc. It was sent to another journal for evaluation but was returned because it did not match the content of the journal.

Contribution rates of authors to the article: The article is authored solely by one individual.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Support statement (Optional): No financial support was received for the study.

Statement of interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Müstensih: Ali b. Hacı Abdüllatif ibn İmrânü’r-Ruhâvî (İstinsah tarihi: h.983/m.1576). Hikâyet-i Râziye. *Mecmua*, İstanbul Bayezid Türkçe Yazmalar Kütüphanesi: No. 5308, vr. 215a-221b.
- Kur’an yolu meâli* (2018). (H. Karaman-M. Çağrı-İ. K. Dönmez-S. Gümüş, Haz.) Diyanet İşleri Başkanlığı.

- Campbell, J. (2013a). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (S. Gürses, Çev.) Kabalcı.
- Campbell, J. (2020b). *Tanrıçalar ve Tanrıça'nın dönüşümleri* (N. Küçük, Çev.) İthaki.
- Descartes, Alfa. R. (2017). *Meditasyonlar metafizik üzerine düşünceler*. 2. Baskı (Ç. Dürüşken, Çev.)
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. 15. Baskı (A. Sami Güneyçal, Yay. Haz.) Aydın Kitabevi.
- Gros, F. (2020). *Yürümenin felsefesi* (A. Ulutaşlı, Çev.) Kolektif Kitap.
- Jung, C. G. (t.y.). *Keşfedilmemiş benlik* (B. İlhan, Çev.) İlhan.
- McClure, L. (2023). *Klasik antikitede kadınlar doğumdan ölüme* (G. Günata, Çev.) Koç Üniversitesi.
- Pekolcay, N. (1953). Türk dili ve edebiyatına ait bazı metinleri ihtiva eden yazma bir mecmua. *Türkiyat Mecmuası*, X, 349-365.
- Sofi H. (1970). *İslâm âleminde ilk kadın sufi olarak tanınan Rabiât-ül-Adeviye*. Redhouse.
- Tan, M. N. (2019). “Tay” maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, 3. Baskı. 2, 582-583. Erişim adresi: URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tay> (Erişim tarihi: 28.12.2025).
- Thoreau, H. D. (2021). *Yürümek* (A. Sever, Çev.) Everest.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).